CERCETAREA VOCABULARULUI. CÂTEVA DELIMITĂRI NECESARE

LAURA ŞERBAN-PONTA

Cuvinte-cheie: *limbă literară, lexic, presa de informare*

În studiile de limbă literară, şi, mai cu seamă, în cele de stilistică, poetică şi retorică, se foloseşte, în mod nediferenţiat, sintagma „presă literară“, o noţiune vastă cu adevărate valenţe enciclopedice. Alunecarea în confuzii de interpretare şi delimitare provine, în primul rând, de la determinativul *literar(ă)* şi de la modul în care este el definit în dicţionarele explicative: „Care aparţine literaturii, care se referă la literatură, care corespunde cerinţelor literaturii“ (DEX) şi se dă ca exemplu de întrebuinţare a respectivului adjectiv sintagma *limbă literară*: „aspectul cel mai corect al limbii naţionale, produs al unei continue prelucrări a limbii din partea scriitorilor, a publiciştilor, a domeniilor de ştiinţă etc. şi constituind o sinteză a posibilităţilor de exprimare ale limbii întregului popor la un moment dat“ (DEX)[1].

Din capul locului se produce o dichotomie greu de rezolvat: *literar/nonliterar*. Adică, o presă „literară“ se opune unei prese „neliterare“, aceasta din urmă fiind greu de definit: nerespectarea normelor academice, presa rurală, anume, cea în grai. Numai că normele academice, neavând o reglementare legislativă imperativă,

[1] NDULR: „1. care ţine de literatură, referitor la literatură, conform normelor, exigenţelor literaturii […]; *foaie literară*; 2. care cultivă literatura: *salon literar* […]; 3. (lingv.) normat; îngrijit, elegant: *formă literară*; *limbă literară*, aspectul cel mai corect al unei limbi […] (p. ext.) limbă scrisă; (p. ext.) limbă comună […]; 4. care aparţine limbii literare, care reflectă normele acesteia […]“.

BDD-A12997 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 3.141.8.247 (2024-04-24 13:51:42 UTC)

nu pot transforma publicaţiile care nu le respectă în neliterare. Pe de altă parte, literatura în grai popular respectă, cum e şi firesc, normele graiului respectiv, ea ieşind din sfera amintitei dichotomii.

În general, lucrările care urmăresc tipologia presei evită folosirea sintagmei „presă literară". O descriere amplă a tipurilor de publicaţii mass-media poate fi întâlnită în cartea lui Marian Petcu, *Tipologia presei româneşti*, Editura „Institutul European", Iaşi, 2000. Între altele, autorul preia tipologia propusă de Roland Cayrol, *Les médias*, PRF, Paris, 1991:

CRITERIUL	*periodicitatea*	*aria de difuzare*	*conţinutul*	
TIPUL	presă cotidiană	naţională	populară	
presă periodică	regională	partizană	locală	economică

Autorul francez detaliază apoi, în ceea ce priveşte conţinutul, identificând următoarele grupe principale de publicaţii:

1. informare generală şi politică;
2. economico-financiare (generaliste şi specializate);
3. destinate în special femeilor;
4. destinate copiilor şi tineretului;
5. confesională;
6. sport şi divertisment, unde întâlnim subtipurile:
   – pentru lectură, în general;
   – *literatură*;
   – istorie;
   – muzică;
   – artă;
   – spectacole (p. 118).

Nu întâlnim însă presa ştiinţifică, specializată pe domenii de cercetare, autorul limitându-se doar la presa „de vulgarizare ştiinţifică şi medicală" (p. 119).

Mai aproape de realităţile din *teoria comunicării*, întrucât ia în considerare statutul *emiţătorului* şi pe cel al *receptorului*, este tipologia propusă de Francis Balle, *Médias et Société,* Montchratien, Paris, 1990:

BDD-A12997 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 3.141.8.247 (2024-04-24 13:51:42 UTC)

1. Emiţător mediator + audienţă „închisă“ = *presa de schimb confraternal*, specifică unor colectivităţi de tip ştiinţific, profesional, confesional, politic.

2. Emiţător mediator + audienţă „semi-închisă“ = *presa de propagare a unei identităţi*, numită şi presa „unui singur public“ (*minority media*), cum sunt, de pildă, publicaţiile unor mişcări feministe, pentru apărarea unor minorităţi etc.

3. Emiţător mediator + audienţă „deschisă“ = *presa de proximitate (geografică)*: este vorba de ziarele şi revistele locale şi regionale.

4. Emiţător interfaţă + audienţă „închisă“ = *presa de schimb asociativ*, care circulă în interiorul unei asociaţii.

5. Emiţător interfaţă + audienţă „semi-închisă“ = *presa de propagare a unei cauze*: publicaţiile de opinie, magazinele tematice etc.

6. Emiţător interfaţă + audienţă „deschisă“ = *presa de masă*: este presa care oferă tuturor toate genurile de informaţii; ea poate fi naţională, regională sau locală, cotidiene sau periodice[2].

Un alt specialist francez în mass-media, A. Petitjean, valorifică în clasificarea sa schema lui R. Jakobson privind componentele comunicării:

- texte *referenţiale*, adică texte extrase din cărţi, anunţuri jurnalistice, procese verbale etc.;
- texte *conative*, directive sau prescriptive, concepute ca mesaje destinate să acţioneze asupra cuiva: scrisorile publicitare, literatura „angajată“, „afişul politic“ etc.;
- texte *fatice*, menite a facilita contactul dintre *destinatar* şi *destinator*: scrisorile cu antet, formulele de politeţe etc.;
- textele *metalingvistice*, care sunt reflecţii asupra limbii sau a textelor, materializate în articole de dicţionar şi, mai ales, în opere critice;

[2] Francis Balle, *Médias et Société,* Paris, Montchratien, 1990, *apud* Marian Petcu, *Tipologia presei româneşti*, Iaşi, Editura „Institutul European”, 2000, p. 119–120.

BDD-A12997 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 3.141.8.247 (2024-04-24 13:51:42 UTC)

• texte *poetice*, în care limba este utilizată mai ales ca obiect, nu ca mijloc: mesajele publicitare, sloganurile politice etc.[3] care, de altfel, precizează următoarele: „Aplicate la discursul jurnalistic, ele au o relevanţă variabilă deoarece într-un ziar sau o revistă cel mai adesea se combină tipurile amintite, încât numai dominanta ar putea autoriza formarea unor tipuri de publicaţii“).

Un indicator eficient ar trebui să fie ceea ce în jurnalistică se numeşte *auto-referenţialul*. El poate fi, cum ne informează Marian Petcu[4], explicit sau implicit: „În primul caz, titlul şi/sau subtitlul publicaţiei delimitează spaţiul tematic abordat (cultură, informare, ştiinţă, divertisment etc.) sau genul jurnalistic predilect (reportaj, ştire etc.). Auto-referenţialul implicit este sesizabil la nivelul instanţei emitente (partid, autoritate publică, societate comercială etc.)“. În ambele situaţii, mărcile auto-referenţiale constituie indicii privind modelul comunicaţional propus, deseori putând fi întâlnite modele hibride (informativ-persuasiv-ludic) cu forme textuale şi moduri discursive dominante (descriptiv-narativ-argumentativ-enunţiativ) combinate:

În ce priveşte auto-referenţialul, Marian Petcu, propune următoarea schemă:

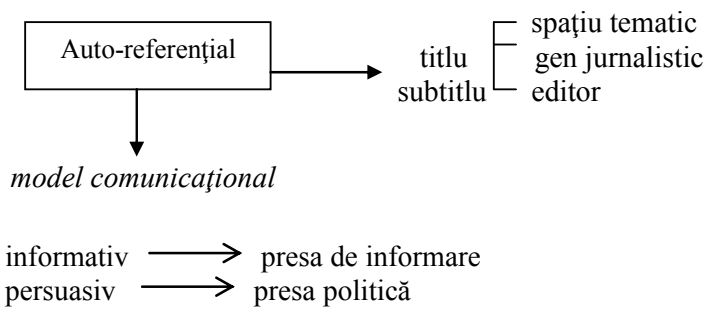

[3] Ibidem, p. 122. După cum se ştie, Roman Jakobson a prezentat funcţiile amintite în *Essais de linguistique générale*, Paris, 1963, completând cele trei funcţii propuse de Karl Bühler, *Sprachtheorie*, Jena, 1934 (reprezentare (a lumii), destinatar şi locutor, pe care le redenumeşte ca *referenţială, conativă* şi *expresivă*) cu alte trei funcţii: *metalingvistică, poetică* şi *fatică*.

[4] *Ibidem*, p. 123,

BDD-A12997 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 3.141.8.247 (2024-04-24 13:51:42 UTC)

literar ⟶ presa culturală
ludic ⟶ presa de divertisment[5].

Din datele de mai sus rezultă că nici noţiunile „presă scrisă şi audio-vizuală“ ori „limbaj publicistic“ nu reprezintă, luate *tale quale*, noţiuni operaţionale atâta vreme cât „Determinarea structurii ansamblului vocabularului românesc pe mai multe nivele […]” implică „necesitatea metodologică şi practică de a restrânge şi preciza obiectul cercetării, altfel inabordabil din cauza cantităţii lui”[6].

Demersul analitic presupune deci, ca fază incipientă, delimitarea segmentului de presă ce urmează a fi luat în considerare şi, legat de aceasta, domeniul ce trebuie urmărit. De obicei se preferă presa de informare mixtă, culturală, politică, de divertisment, de tipul publicaţiilor „Adevărul“, „Evenimentul zilei“, „Jurnalul Naţional“, „Libertatea“, „România liberă“ etc.[7]

În acest punct al cercetării se pune problema excerptării nediferenţiate a materialului lingvistic, acum, mai ales, cel neologic, urmând ca repartizarea lui pe domenii să se realizeze ulterior, sau se optează pentru un domeniu specific, cum ar fi, de exemplu, domeniul cultural, înţeles în sens restrâns, ca incluzând beletristica, critica şi istoria literară. Riscul, în acest din urmă caz, constă în recolta nesemnificativă de material lingvistic. Este de preferat deci a investiga toate domeniile presei „comunicaţionale“, unde există deja o tradiţie bine constituită[8].

---

[5] *Ibidem*, p. 124.

[6] Cf. Angela Bidu-Vrănceanu, *Structura vocabularului limbii române contemporane. Probleme teoretice şi aplicaţii practice*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986, p. 5–6.

[7] Ele au stat, de exemplu, în atenţia Adrianei Stoichiţoiu-Ichim, în cartea sa *Vocabularul limbii române. Dinamică, influenţe, creativitate*, Bucureşti, Editura ALL, 2007.

[8] Cf., între altele, Adriana Stoichiţoiu-Ichim, *op. cit.*, precum şi Florica Dimitrescu, *Dinamica lexicului românesc – ieri şi azi*, Bucureşti, Editurile Clusium şi Logos, Cluj-Napoca, 1995. De asemenea, Angela Bidu-Vrănceanu, *Dinamica vocabularului românesc după 1989,* „Limbă şi literatură“, 1995, vol. I, p. 38–45; Irina Preda, *Îmbogăţirea lexico-semantică a limbii române actuale*, „Limba română“, 1992, nr. 9, p. 483–490, nr. 10, p. 541–548; nr. 11–12, p. 585–595; 1993, nr. 1, p. 19–28. Date interesante la Voica Radu, *Limba engleză şi globalizarea*, Timişoara, Editurile Mirton şi Amphora, 2009.

BDD-A12997 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 3.141.8.247 (2024-04-24 13:51:42 UTC)

O direcţie de cercetare care a fost neglijată o reprezintă raportul dintre presa de informare, „comunicaţională“, centrală şi cea locală, cu un public cititor fidel, în sensul preluării de către aceasta din urmă a tendinţei neologizante a celei dintâi. Problema se pune cu atât mai mult, cu cât presa regională prezintă, prin tradiţie, am spune, un anumit conservatorism, ceea ce implică o anumită structurare, pe verticală, a lexicului neologic. Este, după părerea noastră, un spaţiu de cercetare atât lingvistic, cât şi sociolingvistic.

LA RICERCA DEL VOCABOLARIO. ALCUNE DELIMITAZIONI NECESSARIE

Nella ricerca della lingua letteraria si usano spesso formule incerte quando si parla delle risorse di materiali illustrativi, come per esempio „la pubblicistica letteraria”, „la stampa scritta e audiovisiva”, „linguaggio pubblicistico” ecc.

Percio le pratiche analitiche presuppongono la spiccata delimitazione del segmento della stampa che verra preso in considerazione, per un'assennata classificazione e interpretazionedel materiale estratto.

BDD-A12997 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 3.141.8.247 (2024-04-24 13:51:42 UTC)